

ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНА СЕКЦІЯ
БОГДАН ЛЕПКИЙ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА ТВОРЧА ОСОБИСТІТЬ
У ПРОСТОРІ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Зоряна Лановик

доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик
їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, m-z@ukr.net

Мар'яна Лановик

доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик
їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, m-z@ukr.net

«БО ВІЙНА ВІЙНОЮ...»:

БОГДАН ЛЕПКИЙ ЯК ПРЕДСТАВНИК ЛІТЕРАТУРИ

«ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ»

*Війна, війна! Чи в світі хто бував,
Щоби пізнав її й не проклинав?
(Богдан Лепкий)*

Художній доробок Лепкого у переважній більшості – історична проза, – це яскраві зразки вальтерскоттівської літературної романтичної традиції, що тяжіє до переосмислення далекого історичного минулого нації, яка втратила свою державність і політичну значущість, але у літературі намагається зберегти і передати наступним поколінням пам'ять про «золотий вік» колись великого народу. Безперечно, у всіх поневолених культурах такі твори були намаганням зберегти історичне передання задля національного відродження в майбутньому. Лепкий це добре розумів і всі творчі зусилля зрілого періоду підпорядковував саме цій меті. До цієї світоглядної перемоги, як відомо, долучився його земляк і товариш Володимир Гнатюк, який переконав уже не юного письменника порвати з естетичною ідеологією «Молодої музи» і взятися до серйозної праці творення українського епосу.

Повість «Зірка» – це єдиний історичний твір, написаний у дещо іншому ідейному ключі. Його можна аналізувати під кутом зору літературної традиції Віктора Гюго, який започаткував тип історичної прози, у якій фігурують події, свідком і очевидцем яких був сам автор, а тому в них майже відсутня

романтична настроєність, а переважає реалістична проза життя. Але ж і досвід «Молодої музи», і європейські орієнтири Лепкого не дозволили йому стати реалістом: усі його твори виразно модерністські.

Повість «Зірка» – це своєрідне продовження стрілецької теми у творчості автора, але у зовсім іншій настроєвості. В ній описується життя комбатантів Української Галицької Армії у післявоєнний час. Після поразки українського війська мало хто наважувався порушувати цю тему, а тому вона несправедливо обійдена увагою і в художньому, і в науковому сенсах. Лепкий, як очевидець сірих непривабливих буднів колишніх вояків, створив унікальну правдиву картину періоду, який досі залишається в нашій історії «білою плямою».

Композиція та ідейний задум твору розгортаються на основі чітко окресленого контрасту. Центральні персонажі – колишній сотник Петро Пилипець (Ладо), який пройшов найстрашніші кола пекла війни (казарми, тиф, поранення, голод), але йому пощастило вижити і з простреленою наскрізь ногою втекти з табору інтернованих; та колишній воєнний лікар – ситий самозадоволений «докторунцьо» Барило (так його прозивали вояки), який незадовго після війни уже добре облаштувався на Закарпатті.

На піддашші в Барила, куди поселили Петра, «стара війна» дається взнаки: Ладо впізнає крадене складне армійське ліжко, новий військовий коць, добротні солдатські чоботи і починає розуміти, чому у тифозній лихоманці він лежав на гнилій соломі і лишав за собою босі сліди. Це нервове напруження викладає жахливі галюцинації, в яких зринають найстрашніші воєнні звірства і картини з минулого («Збруч, большевеки, Денікін, Київ і знову Збруч...»). Він намагається заспокоїти нерви, але щоразу з'являється причина для наступного душевного зриву. Контраст посилюється, набуває нових граней, досягаючи епогею у фіналі твору, коли «гостинний» Барило за квартирування забирає в Петра майже усі гроші, які йому дали українські емігранти з Америки як допомогу ветерану війни, хоча спочатку була домовленість, що платою за проживання в його домі будуть уроки гри на фортеп'яно, які щодня Ладо буде давати його сину.

Така настроєвість, поетика і стилістика твору дає усі підстави зарахувати повість Лепкого «Зірка» до літератури «втраченого покоління». Кульмінацією розвитку течії «втраченого покоління» вважається 1929 рік, коли майже одночасно у різних національних літературах з'явилися друком три найбільш знакові твори: Е.Гемінгвея «Прощавай, зброє!», Р.Олдінгтона «Смерть героя» та Е.М.Ремарка «На Західному фронті без змін». Прикметно, що повість Б.Лепкого була надрукована того ж 1929 року. Як властиво для літератури «втраченого покоління», головний персонаж повісті «Зірка» – тонка поетична натура: священицький син, який не встиг завершити навчання на філософському факультеті Львівського університету, бо з університетської лави пішов до війська Січових Стрільців, а згодом став сотником Української Галицької Армії. Він вирізняється романтичним світоглядом і мистецьким хистом. У цьому сенсі твір Лепкого найбільше наближається до роману Олдінгтона, але в англійського автора центральний персонаж художник, а в українського – музикант-піаніст. Найбільше з окресленого кола тем літератури «втраченого покоління» Лепкий розгортає тему «і після війни немає миру». Колишній військовий «не вписується» у спокійну повоєнну атмосферу, і головною причиною є не тільки пережите на війні: він занадто болісно сприймає усю нищість, лицемірство, підлість, фальш мирних буднів.

Лепкий долучає до свого твору низку актуальних у той час тем і порушує найболючіші проблеми життя українства початку ХХ ст.: це неоднотайність українців у боротьбі, а найгірше – трагедія братовбивчої війни, коли одні українці воювали в австрійській армії, а інші – в російській, але дехто з них в якийсь момент, почувши рідну мову, переставав вірити «матушці Расеї і бітюшці царю» і добровільно віддавався на волю своїх співвітчизників по другий бік фронту; і доля військовополонених; і неоднозначні грані емігрантського життя; і проблема національної ідентичності українців Закарпаття; і корупція в армії у час війни з боку одних та байдужість до всіх цих негативних проявів з боку інших; та багато подібних аспектів воєнного і повоєнного життя.

У процесі написання твору автор начебто хоче знайти відповіді на болючі питання, які хвилювали небайдужих українців того часу, зокрема й що стало причиною поразки національно-визвольних змагань. Тут порушуються вічні філософські екзистенційні проблеми добра і зла, особистої свободи, морального вибору. Однак сучасники цього твору не сприйняли. Та й перше видання вийшло лише завдяки тому, що головним редактором «Червоної калини» був на той час брат письменника Лев – активний учасник січового руху, один із очільників культурного відродження, найактивніший діяч «артистичної горстки», автор пісні «Бо війна війною». Тодішнім українцям дуже різало око прямолінійне зображення того, що в час, коли одні жертвували своїм життям задля утвердження національної ідеї, інші, прикриваючись патріотичними гаслами, наживалися на війні, і у повоєнний час утвердилися на награваному, а ветеранів війни залишили напризволяще, без належних засобів для існування. На жаль, теми, порушені у повісті «Зірка», досі залишаються актуальними.

В інших творах на воєнну і повоєнну тематику Лепкий теж залишився вірним ідейно-естетичним принципам «втраченого покоління». Як і Олдінгтон, який був поетом і прозаїком водночас, Лепкий звертався до теми абсурдності війни у поетичних творах, зокрема в циклі «1914-1920». Найбільш показовими щодо аналізованого кола проблем є поема «Буря», яка, на жаль дійшла до нас лише у фрагментах, та низка поезій, в яких теж відсутній пафос героїчної боротьби, воєнної звитяги, незламного військового духу. Це – не громадянська поезія. Тут переважають образи, які підкреслюють весь жах, бруд і ницість війни. Наприклад, божевільна мати-вдова, яка по усіх закутках села шукає своїх убитих на війні синів; смертельно поранений вояк, який у лазареті для військовополонених просить лікаря принести хоч би якісь газети, щоби знати, що там діється в ріднім краю, і білих весняних квітів, які у таборі нагадують йому про рідний дім; селянин, який добре орудував плугом, а тепер мусить навчитися орудувати гвером, поки плуг ржавіє на ниві. Подібна тематика присутня і в малій прозі Лепкого. Тут теж зображені не звичні воєнні реалії, бої чи походи армій, а болючі наслідки війни для окремої маленької людини.

Численні образки з галицького воєнного і повоєнного життя Лепкий творить зі Стефаниківським надрином.

Водночас у всіх цих творах прочитується непохитна віра в те, що усі страждання і затрачені зусилля – не даремні, що вони наближають українську націю до кращого майбутнього.

Список використаної літератури

1. Лепкий Б. Зірка. Повість з повоєнного життя / Лепкий Б. Твори у 2 т. Т.2. Київ: Наукова думка. 1997. С.488-621.
2. Лепкий Б. Вибрані твори: У 2 т. Київ: Смолоскип. 2011.